

nak csak körülbelül 45%-a főfoglalkozású könyvtáros és ezeknek is csak egy része rendelkezik könyvtárosi végzettséggel. A községi könyvtárak önálló állománnyal rendelkeznek. Feladatuk a község könyvtári ellátása, valamint a községi hálózathoz tartozó letéti könyvtárak módszertani irányítása, a könyvtárak igényeinek továbbítása a járási könyvtárhoz, az olvasás népszerűsítése az iskolákban és a termelőszövetkezetekben.

A letéti könyvtárak rendszere a kis településeken lakók könyvtári igényeit hivatott kielégíteni. Az ötvenes években nagyarányú akció keretében, a falusi ifjúsági szervezetek segítségével kb. 26 ezer letéti könyvtárat szerveztek. Számuk ma meghaladja a 28 ezret. Ennek ellenére kb. 10 ezer lengyel faluban nincs könyvtár. A letéti könyvtár a járási könyvtárakból kölcsönzi állományát, ideális esetben a járási könyvtár szállítóeszközét veszi igénybe. Igen sok probléma van e könyvtártípus körül: szállítóeszköz hiánya, járhatatlan utak, stb. A könyvcserét ezért nem tudják lebonyolítani rendszeresen, így nem elég változatos a könyvállomány összetétele. A Könyv és Olvasás Intézete vizsgálati során kimutatta, hogy bár a falusi lakosság 50%-át a letéti könyvtárak látják el, az új könyveknek csak mintegy 5%-a jut el ehhez az olvasóréteghez. A letéti könyvtáraknak nagyobb településeken önálló helyiségük, olvasóteremük van, a kisebb falvakban zárt szekrényben tartják a könyveket. Ezt a könyvtártípust fokozatosan átszervezik: a járási könyvtárhoz tartozó fiókkönyvtári hálózattá. A falvak egy részének könyvtári ellátását pedig bibliobuszokkal oldják meg.

A közművelődési könyvtári hálózat tervezését a Könyv és Olvasás Intézetben készítik elő. Az új rendszert igyekeznek szervesen beépíteni az országos könyvtári hálózatba.

1959 óta új fizetési és besorolási táblázat szerint alkalmazzák a közművelődési könyvtárak dolgozóit, ez meghatározza, hogy egyes könyvtári állások betöltéséhez milyen végzettség szükséges.

A Kultúra- és Művészetügyi Minisztérium a Szakszervezetek Központi Tanácsával együttműködve dolgozik az olvasás, általában a kultúra népszerűsítésén, terjesztésén. A jelszó: "Lengyelország a képzett emberek országá". Jó eredményeket értek el "A tudás segítséget nyújt az életben" című vetélkedő megszervezésével. A mozgalmaknak az a célja, hogy a közművelődési könyvtárak felébredjék az emberek érdeklődését a tudomány eredményei iránt.

Könyvtárak a Sóvidéken. Múlt és jelen

TÓFALVI Zoltán

Igen érdekes számunkra egyebek között az Erdélyben lévő magyar könyvtárak története, jelenlegi helyzetük. Erről a témáról ad hasznos és tanulságos áttekintést az 1974-ben sajnálatos módon megszűnt Könyvtári Szemle utolsó megjelent számából (1973. No. 4. 152-156. p.) kiemelt cikk rövidített közlése.

Ki nem szeretné megszépítve a világ elé tárni szülőföldjét, esendőségeiben is megkapó történetét? Valahogy nekem is ilyenfajta gondolatok adtak impulzust, amikor hozzáfogtam a Sóvidék könyvtártörténetének tanulmányozásá-

hoz. Mit lehet felmutatni egy, hosszú századokon át gazdaságilag, s bizony szellemileg is elmaradott vidék könyvtártörténeti örökségéből?

Dolgozatomban a következő községek, faluk könyvtárainak multjával és jelenével foglalkozom: Atyha, Énlaka, Korond, a hozzátartozó két tanya, Fenyőkut, Pálpataka, Parajd, Siklód és a két Sófalva, amely a köztudatba a szűkebb értelemben vett Sóvidék néven idegződött be.

A Sóvidék történetének tárgyalásakor szinte sztereotip mondatként ismétlődik, hogy a mostoha természeti viszonyok, a történelem gyakori sorscsapásai következtében e vidék iskolaügye tizedrangú kérdés volt a felszabadulásig. Ezt bizonyítják a statisztikák is. Az 1910-es népszámlálás adatai szerint például Korondon, a Sóvidék legnépesebb és legnagyobb településén a lakosság több mint fele írástudatlan volt: 3752 lakos közül mindössze 1587-en ismerték az írás-olvasás művészetét. Még szomorubb a helyzet a Korondhoz tartozó tanyákon: Fenyőkuten 243 lakosból 29, Pálpatakán 372-ből 137 tudott írni-olvasni. (A Sóvidék 15 479 lakosából 1910-ben 8029 nem ismerte az írás-olvasást!) Ilyen statisztikák mellett nem sok jót várhattam a sóvidéki könyvtárak felszabadulás előtti multjára vonatkozóan. Pedig ezen a vidéken is akadnak bibliofil, literátus hajlamú emberek, akik szűkös anyagi helyzetük mellett a könyvre is áldoztak valamicskét. A mai községi könyvtárak "szálláscsinálói" már a mult század végén fáradhatatlanul munkálkodtak a vidék szellemi pallérozásán. Igaz, nem hozattak soha mázsás tételekben könyveket, de az a néhány kezdeményezés a mai sóvidéki könyvtárak fejlődésének egy korábbi lépésfokát jelenti.

A könyvtár, s egyáltalán a könyvvel végzett munka a felszabadulás után is a sóvidéki művelődési élet Hamupipókéje volt: mindig a legszélén kullogott. Szerencsére - a véletlen közrejátszásával - hallatlanul lelkes, fogékony értelmiség verbulálódott össze a felszabadulás utáni sóvidéki falvakban. Benczédi Sándor, Haáz Sándor, hogy csak kettőjük nevét említsem, lelkesedése, fatalpu cipőben is vállalt helytállása révén kezdődött e vidék, ellentmondásoktól sem mentes, szellemi vajudása. Ez a fordulat egy kissé felkavarta a művelődési élet állóvizeit, s az ötvenes évek elején a könyvtárak megalakítása már lét-szükséglet. Az iskolai, hébe-hóba nyitvatartott kis könyvtárak már nem feleltek meg a bentlakással is rendelkező falvaknak, pedig a tanulók közül választott könyvtárosok derék munkát végeztek.

Igy jöttek létre több mint egy évtizedes megszakítással a községi könyvtárak.

A Sóvidéken elsőnek a parajdi sóbánya könyvtára nyitotta meg kapuit. (A sors iróniája, hogy éppen ez a könyvtár két télen keresztül egyáltalán nem működött, s közel hatezer kötetes könyvtára használatlanul porosodott).

A községi könyvtárak közül ugyancsak a parajdi az első: 1953-ban 2351 drab könyvvel - nem kötettel! - kezdte meg tevékenységét. A korondi és felsőtófalvi könyvtárak négy évvel később, 1957-ben alakultak, az előbbi 1804, az utóbbi 1540 kötettel. Ezelőtt 16 évvel az egész Sóvidék könyvállománya alig számlált 6000 darabot, míg az olvasók száma a vizsgált falvakban 300 körül mozgott: Parajdon 178, Korondon 97. A többi könyvtárban nem vezettek ilyen jellegű nyilvántartást.

A Sóvidék 9 vizsgált falujában ma több mint 46 500 könyv szolgálja a most már az országos átlagnak többé-kevésbé megfelelő könyvtári mozgalmat. Csupán az eltelt két esztendőben a sóvidéki könyvtárak állománya több mint 9000 darabbal növekedett, ami már önmagában is impozáns szám. Ami viszont a legfontosabb: az olvasók száma a "startnál" jelzett háromszázról az utóbbi 16

évből 4000-re gyarapodott. Az olvasók száma az utóbbi két évben egyenesen megduplázódott, ami azt jelenti, hogy a mostani könyvtárosok négy-öt évvel ezelőtti kezdeményezése lassan beérett: megtalálták az adott körülmények között a legmegfelelőbb népszerűsítési módszereket. Természetesen nem célomlakozott statisztikákkal, tanulmányokkal, hiszennel egyáltalán nem segiténék a szívem szerint nagyon óhajtott minőségi ugrásnak. Mert, ha jól meggondolom, ez az előszeretettel emlegetett mennyiségi ugrás is csak elenyésző százalékát teszi ki az említett falvak lakóinak. Sajnos, még olyannal is találkoztam, aki nem tudta, hogy hol a könyvtár a saját falujában, nem beszélve a nyitás-zárás időpontjáról. Még mindig egynegyede olvas - a statisztikák szerint - az említett falvak lakóinak. Vajon mikor jelenthetjük, hogy a Sóvidék minden lakója olvasója is a könyvtárnak? (Természetesen a hét éven felüliekre gondolok). S ha még hozzáteszem, hogy jelen pillanatban is az olvasók több mint fele tanuló, mindjárt kiderül, hogy van még tennivaló a Sóvidéken is könyvtárügyben.

Külön ki kell emelnünk a korondi községi könyvtár tevékenységét, amelynek 1972-ben 1504 olvasója volt, s így a Hargita megyei könyvtárak "nem hivatalos" versenyén harmadik helyen végeztek, ami elismerésnek mindenképpen elégszerű. Az idei eredmények pedig ismételtlen igazolták: ezt az arányt tovább lehet növelni az olvasók javára.

Említésre méltó még néhány statisztikai adat, amelyeknek elkészítésekor átfutott rajtam a melegség. Él a Sóvidéken néhány olvasó, aki érzésem szerint az országos összehasonlításban is megállná a helyét. Például a parajdi Szekeres Lajos, 46 éves bányász, aki tíz év alatt nem kevesebb mint 1200 könyvet olvasott el csak a községi könyvtárból. A heti átlaga két-három könyv. Ritkán tapasztalt olvasási szenvedély fűti ezt a mindenben oroszlánrészt vállaló bányászt. Nélküle nehezen született volna meg a parajdi falumúzeum, s jobban izgatja mindennapi életét Áprily boronaháza, mint sok értelmiségiét. Szinte betéve ismeri Orbán Balázs főművét, A Székelyföld leírását, s a környék könyvtárainak valamirevaló könyveit mind elolvasta. Érdemes közölni ottjártamkor heti "penzumát": Bernadac "Életmentők a halál birodalmában", Csűrös István "Az erdélyi Mezőség élővilágából", Nicolae Ceausescu: "Beszéd az 1848-as forradalom 125. és a fő termelőeszközök államosításának negyedszázados évfordulójáról tartott népgyűlésen", Emile Zola "Mouret abbé vétké", Emanoil Manoliu "Căpitanii măriei sale". Az olvasás nála a Descartes-i értelemben vett "társalgás az elmúlt századok legbecsületesebb embereivel".

Az élvonalnak olyan "törzsgárdája" van, mint a korondi Gagyi házaspár, akik évente elolvasnak 100-100 könyvet, a parajdi Mester Rozália, aki 1973 szeptember végéig 79 könyvet olvasott el, vagy a korondi Molnos Ferenc VIII. osztályos tanuló, aki az ujiskolai év kezdetéig már 100 darab könyvet olvasott el. Örömmel fedeztem fel fiatal falusi olvasókat is, akik mintegy ellentéppontjai a korcsmajárról, cukrászdkoptató huszoneveseknek: a korondi Majla Dezső 26 éves traktorista 1973. szeptember 30-ig 33 könyvet kölcsönzött ki.

Idejegyzem a számbelileg lényegesen megnövekedett könyvismertetőszámát is: Parajdon Biró Julia könyvtárosnő 1973-ban 30 könyvismertetőt tartott. A sóvidéki könyvtári mozgalom másik nagy revelációja: az olvasókörök megszervezése. Korondon például külön olvasókört szerveztek az óvodások szüleinek: minden hét csütörtökén Gáll Irén és Baczó Éva Emese óvodások tartanak alapos könyvismertetőket, felolvasásokat.

Ugyancsak a pozitív rovathoz tartozik az az egyedülálló kezdeményezés, amelyet öt éve vezetett be a korondi könyvtárosnő, Páll Mária: kivágta és kötet-

be fűzte a Korondról, korondiaktól megjelent cikkeket, verseket, tanulmányokat. Már a negyedik kötetnél tart, s bárki belép a könyvtárba, azonnal számot vehet a falu megvalósításairól, eredményeiről, problémáiról.

A kezdeményezést azóta átvették a parajdiak is, így a Sóvidékre látogató - nyugodtan állíthatjuk - elsősorban a könyvtárból kaphat azonnali és legbiztosabb adatokat.

Természetesen az olvasási statisztikához tartozik a napilapok, folyóiratok olvasása. (Csak a két községi könyvtárba 66 napilap és folyóirat jár.) Sajnos a napilapokon kívül alig olvassák a folyóiratokat.

Végezetül az olvasók foglalkozási és nemi, kori megoszlása:

munkás	295
tanuló	1976
földműves	915
tisztviselő	150
egyetemista	6
háziasszony,	
nyugdíjas, más:	314

Az olvasók több mint fele nő és, ami igen lényeges: csökkent a 14 éven aluliak eddig szinte domináló részaránya. Tehát a Sóvidék is elindult azon az uton, amikor minden családban nélkülözhetetlen a könyvtári könyv. Örövendes, hogy a szekerességgel, edényfoltozással foglalkozó cigányok körében is teret hódított a könyvtári könyv, s azok, akik olvasnak, - a könyvtárosok véleménye szerint - a legpontosabb könyvkölcsönzők.

A pozitív statisztikák, megállapítások mellett azonban van egy egész sor "hátramosztító" körülmény, ami helyel-közzel károsan befolyásolja az egészséges könyvtári mozgalmat.

1. A könyvtári hálózatban bekövetkezett változások közelről sem hozták meg a kívánt eredményeket, sőt átmeneti visszaesés mutatkozik abban, hogy új könyvet csak a községi könyvtárak kapnak, s a hozzájuk tartozó falusi fiókkönyvtárak időszakos "feltöltése" közelről sem zökkenőmentes. A községi könyvtárosok nem mindig cserélik rendszeresen a kiolvasott állományokat. Azok a bizonyos "terepnapok" sokszor csak papíron valósulnak meg. (Kivétel a parajdi könyvtárosnő esete, aki rendszeresen, sőt tulórázva tartja felsősófalvi terepnapját).

Az átszervezés másik következménye, hogy a fiókkönyvtárakban egynegyedére vagy egyötödére csökkent az olvasók száma. (Az etédi példa bizonyítja, hogy egyes községi könyvtárosok hanyagul, mi több, kelletlenül végzik a hozzájuk tartozó könyvtárak állományának cserélését.) Alaposabban kellene ellenőrizték az illetékes megyei szervek a könyvtárosok ilyen jellegű tevékenységét is.

2. Bármilyen hihetetlennek tűnik, a Sóvidéken léteznek ugynevezett "hermetikus" könyvtárak, amelyek papíron takaros statisztikával, kimutatásokkal igazolják a hivatalos szervek "átverhetőségét", holott ezeknek a könyvtáraknak évek óta nincs olvasójuk! Ilyen a korondi kerámiaegység több mint 1000 kötetes könyvtára, amely jó öt-hat éve egyetlen könyvet sem juttatott el a korong, a virágöző edények, formák fölé hajló fazekasoknak. A gondosan bezárt szekrényekben a világirodalom, a román és magyar irodalom remekművei. Már többször felvetették, felvetettük: olvasszák be ezeket a könyveket a községi könyvtár állományába. Ezeket a javaslatokat heves tiltakozás követte,

mintha tényleg gyökeres fordulat állt volna be és komoly könyvtári munka indult. Sajnos maradt minden a régiben. A parajdi sóbánya több mint 6000 kötetes könyvtára éppen csak a bányászok olvasási kedvét nem csiholja, ugyanis télen, amikor több idő jutna-maradna olvasásra, zárva van, nyáron pedig a fürdővendégek kizárólagos privilégiuma a könyvtár használata.

3. Kivánnivalót hagy maga után a könyvtárak berendezése, felszerelése: a korondi kivételével egyiknek sincs olvasóterme, hiányzik a megfelelő raktár, különösen az ujságok és folyóiratok tárolására. (Egyébként sóvidéki hagyomány, hogy a könyvtár mindig a kulturális intézmények mostohagyermeké. Ha valamilyen székház, terem szükségeltetik, akkor a könyvtárat gyorsan átköltöztették.)

4. A könyvtárak állományának központi gyarapítása jórészt spontánul, "találomra" történik. Az illetékesek gyakran nem veszik figyelembe a könyvtár jellegét, a lakosság érdeklődését és nyelvi-nemzeti megoszlását. Indokolatlanul magas a régi, elavult, a vidék jellegéhez egyáltalán nem kapcsolódó mezőgazdasági szakkönyvek száma, miközben az agrotechnikai szakirodalom újdonságai teljesen ismeretlenek.

Talán ilyen jellegű felismerésnek tudható be, hogy az idéntől kezdve lényegesen javult a községi könyvtárak rendszeres ellátása, hogy a könyvtárosok kéréseit-igényeit többé-kevésbé kielégítik: olyan házi olvasmányok, mint Móricz Zsigmond "Légy jó mindhalálig", Gárdonyi Géza "Egri csillagok", Jókai Mór "Fekete gyémántok", Illyés Gyula "Petőfi" a megelőző években szinte teljesen hiányoztak, az idéntől kielégítő mennyiségben vannak meg a Sóvidék könyvtáraiban. Azonban így sem döccenőmentes a könyvellátás a Sóvidéken. Még mindig nagy azoknak a házi olvasmányoknak a száma, amelyeket máshonnan kell "behozni". Így Parajdon évek óta mindössze egyetlen agyonolvasott példány található a Toldiból. Hiányoznak olyan általánosan keresett könyvek, mint Asztalos István "Mátyás, a jégtörő", Jack London "Az éneklő kutya", Nagy Olga "Lányok a bentlakásban", "Szidi", Bajor Andor "Garázda Karcsi rokonsága", nem beszélve arról, hogy teljes életművel egyetlen író sem szerepel. A világirodalom legjobb alkotásai legfeljebb egy vagy két kötettel szerepelnek a Sóvidék könyvtáraiban.

Tehát közelről sem mondhatjuk azt, hogy az itteni könyvtárak teljes mértékben kielégítik a megnövekedett olvasási igényeket.

5. Külön kell szólnom egy másik sajnálatos jelenségről: a vers a Sóvidéken hosszú évtizedek óta megrekedt Petőfi és Arany költészeténél. (Egyébként ez általános jelenség országszerte.) Mig nagyon sok földműves átlagban legalább 4-5 Petőfi, Arany verset tud könyv nélkül, addig Ady, József Attila, Radnóti Miklós, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Salamon Ernő költészete, nem beszélve a kortárs költészetről, szinte teljesen ismeretlen. Ami a legmeglepőbb - a sok író-olvasó találkozó ellenére - nem ismerik saját szülőfalujuk költőinek műveit. Hiába ajánlja a könyvtárosnő a versesköteteket, mert azokat azonnal visszautasítják, mondván: nem szeretjük. Még olyan lelkes olvasók, mint a korondi Gagyai házaspár is, egyenesen komolytalan dolognak tartják a versolvasást.

Ebben aztán mind a könyvtár, mind az iskola hibás egyaránt. Valahogy nem fordítottunk kellő időt, energiát, lelkesedést a modern líra megismertetésére, megszerettetésére. A hevenyészve, munkatervi kényszerből előkészített-megtartott író-olvasó találkozók, amelyeket még véletlenül sem követtek szavalóműsorok, alig sorolhatók a maradandó élmények közé. Természetesen van ellenpélda is: Parajdon, ahol többször tartottak Áprily-estet, többször meghívták a

Hargita-megyében született írókat, költőket, lényegesen magasabb a versolvások, -ismerők száma, mint a nagyobb Korondon. Az iskolák ilyen jellegű kezdeményezései tisztavirág életűek, s nem széleskörűek.

Ide kívánczok az is, amit a Sóvidék tanárai annyiszor nehezményeztek: miért nem lehetett bemutatni Illyés Kinga Fagyöngy című előadóját legalább a megye központjaiban? Miért nem keresik fel hasonló kezdeményezésekkel ezeket a falukat? (Kudelász Ildikó Kányádi Sándor-műsora bizonyította, hogy a versre fogékony sóvidékiek mennyire tudnak lelkesedni egy ilyen szavalóestért. Az sem érdektelen, hogy György Dénes szavalóművészt Korondra háromszor hívták vissza.) Itt, ezen a téren meg kellene találni a továbblépés mikéntjét, mert tiszta emberi szóra soha nem volt nagyobb szükség, mint ma.

A központi kölcsönző könyvtárak jövője

L'avenir des bibliothèques centrales de prêt címen jelent meg a Lecture et Bibliothèques c. folyóiratban (1971.No. 16. 5-11.p.) az alábbiakban tömörített cikk, mely a központi kölcsönző könyvtárak feladataival és jövőjével foglalkozik. A központi kölcsönző könyvtárak Franciaországban területi jellegű intézmények, feladatuk, hogy mindazokat könyvhöz juttassák, akiknek helyben nem áll rendelkezésükre megfelelő szintű könyvtár. Az AENSB (Association de l'Ecole Nationale Supérieure de Bibliothécaires) által szervezett vitának csak összefoglalását adjuk, a zárójavaslatot azonban teljes terjedelmében közöljük. A tömörítés SEBESTYÉN Géza munkája.

A francia központi kölcsönző könyvtárak (KKK) közel 80 munkatársa (köztük számos igazgató) tanulmányi értekezletet tartott Párizsban, és itt megvitatták a könyvtártípus jelenlegi működési feltételeit, egyben megkísérelték meghatározni a fejlesztéssel kapcsolatos célokat és módszereket is (1970).

A VITA

A konferencia előtt egy könyvtár csoport kérdőívet szerkesztett, s ezt megküldték minden központi kölcsönző könyvtárnak, a kérdőív két külön részre oszlott: A KKK jelen helyzetének mérlege; A KKK jövője.

A válaszok kiértékelése alapján indult meg a vita. A fő témák ezek voltak:

- közvetlen kölcsönzés a községekben;
- közvetlen kölcsönzés az iskolákban;
- a KKK és a felnőttek;
- a KKK és az iskola.